

Sygn. akt II UK 392/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 grudnia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Staryk (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Zbigniew Korzeniowski
SSN Maciej Pacuda

w sprawie z wniosku K. R.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddział w W.
o zasiłek chorobowy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 6 grudnia 2018 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni od wyroku Sądu Okręgowego w W.
z dnia 6 lutego 2017 r., sygn. akt XIV Ua [...],

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 6 lutego 2017 r., sygn. akt XIV Ua [...], Sąd Okręgowy – Sąd Ubezpieczeń Społecznych w W. – w sprawie z odwołania K. R. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w W. (dalej również jako: organ rentowy lub ZUS) – oddalił apelację K. R. od wyroku Sądu Rejonowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w W. z dnia 9 września 2016 r. sygn. akt VIII U [...], w którym oddalono odwołanie K. R. od decyzji organu rentowego z dnia

9 stycznia 2015 r. W decyzji tej Zakład Ubezpieczeń Społecznych odmówił K. R. prawa do zasiłku chorobowego za okres od 15 kwietnia 2014 r. do 30 kwietnia 2014 r. oraz zobowiązał ubezpieczoną do zwrotu nienależnie pobranego zasiłku chorobowego z funduszu chorobowego w kwocie 10.583,70 zł za wskazany okres wraz z odsetkami w kwocie 950,21 zł.

Sąd drugiej instancji podzielił i przyjął za własną podstawę faktyczną wyroku Sądu pierwszej instancji, zgodnie z którą ubezpieczona w okresie od 15 do 30 kwietnia 2014 r. korzystała ze zwolnienia lekarskiego z powodu zmian wypryskowych na ciele. W wystawionym zwolnieniu lekarskim lekarz dermatolog zaznaczył wskazanie lekarskie, zgodnie z którym chory powinien leżeć. W tym okresie odwołująca była zatrudniona w [...] Spółdzielni Mieszkaniowej i za okres niezdolności do pracy otrzymała zasiłek chorobowy.

W okresie zwolnienia lekarskiego w dniu 24 kwietnia 2014 r. K. R. brała udział w posiedzeniu rady nadzorczej Spółdzielni. W piśmie z dnia 25 kwietnia 2014 r. syndyk masy upadłości [...] Spółdzielni Mieszkaniowej K. G. poinformował organ rentowy o nieprawidłowym wykorzystywaniu zwolnienia lekarskiego przez K. R..

Według Sądu, zgodnie z art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz.U. z 2016 r., poz. 372; dalej również jako: ustawa zasiłkowa) wykonywanie w okresie orzeczonej niezdolności do pracy zarobkowej lub wykorzystywanie zwolnienia od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia powoduje utratę prawa do zasiłku chorobowego za cały okres tego zwolnienia. Rolą Sądu jest zbadanie, czy ubezpieczona wykonywała pracę zarobkową lub wykorzystywała zwolnienie w sposób niezgodny z jego celem. W sprawie bezsporne było, że posiedzenie rady nadzorczej było nieodpłatne, zatem ocenie podlegała tylko druga przesłanka - wykorzystywanie zwolnienia niezgodnie z jego celem. W tym zakresie Sąd Rejonowy prawidłowo powołał się na opinię biegłej dermatolog, zgodnie z którą niezależnie od wskazania na zwolnieniu „chory musi leżeć/może chodzić” – ubezpieczona powinna ograniczyć aktywność poza miejscem zamieszkania, gdyż czynniki zewnętrzne mogły utrudniać przebieg leczenia. Nawet przy zaleceniu „chory może chodzić”, działalność podjęta przez

ubezpieczoną spełniała hipotezę art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej - wykorzystywanie zwolnienia od pracy w sposób niezgodny z jego celem.

Sąd drugiej instancji – powołując się na art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej – uznał, że dla stwierdzenia faktu wykorzystywania zwolnienia od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia nieistotna jest okoliczność, że podjęta aktywność nie miała charakteru zarobkowego. Dochodowość podjętego zajęcia ma znaczenie tylko dla oceny zaistnienia pierwszej przesłanki wskazanej w tym przepisie, czyli podjęcia pracy zarobkowej, co w niniejszej sprawie nie miało miejsca. Natomiast fakt, że aktywność ubezpieczonej była wykorzystywaniem zwolnienia niezgodnie z jego celem wynika w sposób jednoznaczny z opinii biegłego dermatologa, która wskazała, że każde opuszczenie mieszkania narażało odwołującą na kontakt z czynnikami zewnętrznymi i tym samym mogło utrudniać zastosowane leczenie. Odwołująca nie musiała leżeć w łóżku, ale niezależnie od treści zalecenia, dla zapewnienia prawidłowości przebiegu procesu leczenia - jej aktywność poza miejscem zamieszkania powinna być znacznie ograniczona.

Sąd drugiej instancji nie podzielił zarzutu apelacji naruszenia art. 183 Konstytucji RP i art. 1 ust. 1 lit. a ustawy z dnia 23 listopada 2003 r. o Sądzie Najwyższym przez niezastosowanie przy rozstrzygnięciu poglądu wyrażonego przez Sąd Najwyższy w jednej ze spraw przywołanej przez skarżącą. W polskim systemie prawnym sądy powszechne nie są związane wyrokami Sądu Najwyższego wydanymi w innych sprawach. W omawianej kwestii kluczowe znaczenie mają okoliczności faktyczne, zatem wyciąganie prawotwórczych wniosków z treści tez cytowanych orzeczeń nie może mieć istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sporu. W niniejszej sprawie udział ubezpieczonej w posiedzeniu spółdzielni mieszkaniowej niewątpliwie powodował zagrożenie dla prawidłowego przebiegu procesu leczenia, co wprost wynika z opinii biegłego dermatologa. Nie można zatem twierdzić, że incydentalny charakter tej aktywności pozwalał na uznanie, że nie nastąpiło wykorzystanie zwolnienia lekarskiego niezgodnie z jego celem.

Powyższy wyrok Sądu Okręgowego pełnomocnik K. R. zaskarżył skargą kasacyjną. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) zarzucił:

„1) błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz. U. z 2016 r., poz. 372) w sytuacji, w której nie zostały w istocie spełnione przesłanki, określone we wskazanym przepisie, a których ziszczenie umożliwia żądanie zwrotu wypłaconych świadczeń;

2) art. 1 ust. 1 lit. a) ustawy z dnia 23 listopada 2003 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2016 r., poz. 1254) w związku z art. 183 Konstytucji RP przez ich niezastosowanie w sprawie przejawiające się w całkowitym faktycznym pominięciu i braku uwzględnienia przy orzekaniu w sprawie dorobku i wytycznych Sądu Najwyższego w analogicznych sprawach”.

W ramach podstawy procesowej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) zarzucono naruszenie:

„a) art. 316 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez brak rozważenia sprawy co do istoty, przejawiający się w zaniechaniu poddania analizie faktycznej treści odwołania (następnie apelacji) i skupienie się przez Sąd II instancji wyłącznie na ustaleniach formalnych - treści zwolnienia lekarskiego i kwestionowanej w sprawie opinii lekarskiej, podczas gdy istota sporu sprowadzała się do konieczności zbadania, czy jednorazowy, wywołany usprawiedliwioną potrzebą udział w posiedzeniu Rady Nadzorczej może zostać uznany za wykorzystanie zwolnienia lekarskiego niezgodnie z jego przeznaczeniem;

b) art. 477¹⁴ § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie w sprawie, polegające na orzekaniu w istocie ponad treść skarżonej decyzji — tj. w oderwaniu od faktycznych podstaw jej wydania, jednoznacznie określonych przez organ rentowy w uzasadnieniu decyzji;

c) art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez zaniechanie oceny dowodów w sprawie, przejawiające się w bezkrytycznym przyjęciu jednostronicowego oświadczenia biegłej (w istocie nie noszącego nawet cech opinii) w kwestii przeznaczenia zwolnienia lekarskiego, przy jednoczesnym pominięciu jakichkolwiek rozważań, związanych z przyczyną uczestnictwa - jednokrotnego (czego Sąd nie zauważa, wskazując na „udział w kolejnym posiedzeniu” w tej samej dacie), w szczególności przejawiającą się w całkowitym pominięciu części materiału dowodowego w sprawie – a to w postaci dołączonego przy skarżonej

decyzji organu rentowego (i stanowiącego podstawę jej wydania) protokołu kontroli prawidłowości wykorzystywania zwolnień lekarskich od pracy, sporządzonego przez kontrolerów ZUS, oraz treści uzasadnienia skarżonej w sprawie decyzji, gdy tymczasem z zestawienia treści obu wskazanych dokumentów wynika, że jedyną przyczyną wydania spornej decyzji było błędne wypełnienie druku zwolnienia lekarskiego przez udzielającego zwolnienia lekarza, polegające na wskazaniu w zaleceniach lekarskich konieczności leżenia; oraz pominięcie istotnych w sprawie, bezspornych faktów, tj. jednokrotnego udziału odwołującej w toku posiedzenia Rady Nadzorczej w okresie objętym zwolnieniem lekarskim.

Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w W. i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania wraz z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania (w tym kosztach zastępstwa procesowego).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 17 ust. 1 - 3 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz.U. Nr 60, poz. 636 ze zm.) ubezpieczony wykonujący w okresie orzeczonej niezdolności do pracy pracę zarobkową lub wykorzystujący zwolnienie od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia traci prawo do zasiłku chorobowego za cały okres tego zwolnienia. Zasiłek chorobowy nie przysługuje w przypadku, gdy zaświadczenie lekarskie zostało sfalszowane. Okoliczności te ustala się w trybie określonym w art. 68. Ten ostatni artykuł stanowi, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych oraz płatnicy składek, o których mowa w art. 61 ust. 1 pkt 1, są uprawnieni do kontrolowania ubezpieczonych co do prawidłowości wykorzystywania zwolnień od pracy zgodnie z ich celem oraz są upoważnieni do formalnej kontroli zaświadczeń lekarskich.

Wydane na podstawie art. 68 ust. 2 cytowanej ustawy rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 27 lipca 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu kontroli prawidłowości wykorzystywania zwolnień lekarskich od pracy oraz formalnej kontroli zaświadczeń lekarskich (Dz.U. z 1999 r. Nr 65, poz. 743)

nałożyło na pracodawcę obowiązek kontroli formalnej zaświadczeń lekarskich stanowiących podstawę zwolnienia od pracy (polegającej na sprawdzeniu, czy zaświadczenie nie zostało sfałszowane) oraz obowiązek kontroli prawidłowości wykorzystywania zwolnień lekarskich od pracy z powodu choroby (polegający na ustaleniu, czy ubezpieczony w okresie orzeczonej niezdolności do pracy: 1) nie wykonuje pracy zarobkowej, 2) wykorzystuje zwolnienia lekarskiego od pracy w sposób niezgodny z jego celem - § 5). Wątpliwości, czy zwolnienie lekarskie od pracy wykorzystywane było niezgodnie z jego celem, rozstrzyga właściwa jednostka organizacyjna Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, uzyskując w miarę potrzeby opinię lekarza leczącego i wydaje w razie sporu decyzję, od której przysługują środki odwoławcze określone w odrębnych przepisach.

Z przepisów tych wynika, że dyrektor zakładu pracy (prezes zarządu) jest zobligowany do nadzorowania prawidłowego wykorzystania zwolnień lekarskich. Każdy pracownik zobowiązany jest do stosowania się do zaleceń lekarskich i nie powinien podejmować pracy, która mogłaby przedłużyć jego pobyt na zwolnieniu. W stosunku do kadry kierowniczej stawia się wyższe wymagania również w zakresie przestrzegania podstawowych obowiązków pracowniczych. W sytuacji, gdy prezes zarządu zgłasza wniosek o wypłatę zasiłku chorobowego, a sam w okresie korzystania ze zwolnienia lekarskiego wykonuje dotychczasową działalność zawodową, powinien mieć świadomość, że w tej sytuacji zasiłek choroby nie przysługuje (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2018 r., I PK 69/17, BSN - IPUSiSP 2018 nr 4, poz. 30).

Pobieranie świadczeń zasiłkowych w okresach udokumentowanej niezdolności do pracy wskutek choroby wyklucza możliwość osobistego świadczenia pracy przez niezdolnego do jej wykonywania ubezpieczonego, od której został przecież zwolniony na podstawie przedkładanych zaświadczeń lekarskich o czasowej niezdolności do pracy i korzystał ze świadczeń chorobowych w celu odzyskania okresowo utraconej zdrowotnej zdolności do pracy. W okresach udokumentowanej niezdolności do pracy wskutek choroby jednoosobowo zarządzający prezes zarządu ma obowiązek powstrzymania się od wykonywania czynności zarządu pod rygorem utraty prawa do zasiłku chorobowego (art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej), przeto do podejmowania koniecznych ("wymuszonych")

czynności prawnych lub faktycznych przez lub w imieniu spółki powinien w okresie korzystania ze świadczeń chorobowych umocować lub wyznaczyć inną upoważnioną osobę (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2018 r., I UK 49/17, LEX nr 2508654).

W ocenie obecnego składu Sądu Najwyższego, konstatacje te należy odnieść również do wnioskodawczyni, zatrudnionej w spółdzielni mieszkaniowej. Z ustaleń zaskarżonego wyroku wynika, że – zgodnie z zaleceniami lekarza i stosując się do zwolnienia lekarskiego, miała obowiązek przebywania w domu, powstrzymania się od wykonywania pracy, gdyż całonocne przebywanie w pracy negatywnie wpływało na stan jej zdrowia, utrudniając rekonwalescencję. Nie było przeszkód, aby do udziału w posiedzeniu rady nadzorczej spółdzielni wyznaczyła osobę ją zastępującą. Zwrócić też powinna uwagę, że na zwolnieniu lekarskim wpisano obowiązek leżenia, co dopiero w późniejszym okresie zostało skorygowane przez lekarza. Zdaniem Sądu Najwyższego w sposób prawidłowy przyjęto w zaskarżonym wyroku, że wnioskodawczyni jako osoba wykorzystująca zwolnienie od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia utraciła prawo do zasiłku chorobowego za cały okres tego zwolnienia w myśl art. 17 ust. 1 - 3 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa.

W tej sytuacji tylko na marginesie można wskazać, że zgodnie z aktualną judykaturą Sądu Najwyższego nieodpłatne wykonywanie przez ubezpieczonego czynności członka zarządu spółki w okresie korzystania z zasiłku chorobowego z tytułu zatrudnienia na stanowisku jej dyrektora, jest wykonywaniem "pracy zarobkowej" w rozumieniu art. 17 ust. 1 ustawy z 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Stwarza bowiem ubezpieczonemu co najmniej możliwość odniesienia korzyści majątkowej (traktowanej jako zarobek w rozumieniu art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej) z wykonywania tych czynności. Korzyści te ubezpieczony odnosi pośrednio jako współnik spółki, w której zarządzaniu nadal uczestniczy, mimo niezdolności do wykonywania pracy wynikającej z wiążącego go ze spółką stosunku pracy na stanowisku dyrektora. Pod pojęciem pracy "zarobkowej" nie należy rozumieć wyłącznie czynności, które przynoszą ubezpieczonemu bezpośrednią korzyść

majątkową w postaci środków pieniężnych otrzymywanych wprost za wykonanie tych czynności. Praca ma również charakter zarobkowy, gdy wiąże się z perspektywą otrzymania korzyści majątkowych (udział w zysku spółki, zwiększenie wartości własnego majątku wskutek czynności zarządczych składających się na pojęcie "pracy" w rozumieniu art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 2017 r., III UK 251/16, LEX nr 2428767).

Zdaniem obecnego składu Sądu Najwyższego, interpretację tę można również odnieść do członka zarządu spółdzielni mieszkaniowej, uczestniczącego w czynnościach rady nadzorczej spółdzielni.

Rekapitulując - w okresie, objętej zwolnieniem lekarskim, niezdolności do pracy powódka miała obowiązek powstrzymania się od wykonywania czynności zarządu spółdzielni pod rygorem utraty prawa do zasiłku chorobowego (art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej), dlatego do podejmowania koniecznych ("wymuszonych") czynności prawnych lub faktycznych w okresie korzystania ze zasiłku chorobowego powinna była umocować lub wyznaczyć inną upoważnioną osobę. W przypadku wnioskodawczyni nawet jednodniowa obecność w pracy naruszała zalecenia lekarskie i stanowiła zagrożenie dla procesu rekonwalescencji. Naruszenie obowiązku powstrzymania się od wykonywania czynności pracowniczych implikowało utratę prawa do zasiłku chorobowego stosownie do art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy wyrokował jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.